

L'abandonament escolar prematur a les Illes Balears

Setembre
2018

Edita:

Conselleria d'Educació i Universitat de les Illes Balears.
Direcció General de Planificació, Ordenació i Centres.
Institut d'Avaluació i Qualitat del Sistema Educatiu (IAQSE).

Col·lecció: Documents d'Avaluació
ISSN: 2531-1581

Autors:

Antoni Bauzà Sampol – Assessor tècnic de l'IAQSE
Pere Moyà Niell – director de l'IAQSE
Joan Manuel Pérez i Pinya – Assessor tècnic de l'IAQSE

INDEX

1. Abandonament escolar prematur i conceptes relacionats	4
2. L'abandonament en xifres: evolució i situació actual	5
3. Itineraris d'abandonament.....	11
4. Què porta a l'abandonament?: origen i factors que el provoquen	11
5. Què desencadena l'abandonament escolar prematur?. Conseqüències sobre la societat.....	13
6. És el sistema educatiu que engega o és el mercat laboral que atreu abans d'hora?	14
7. Tot i així, què podem fer des de l'escola per reduir l'abandonament?	15
Referències	18

1. Abandonament escolar prematur i conceptes relacionats

Hi ha una confusió freqüent entre els conceptes de *fracàs escolar* i *abandonament escolar prematur*. Naturalment, una de les causes principals de l'abandonament prematur (AEP) és el fracàs escolar, però tal com està definit ens aporta una informació errònia respecte de l'abandonament (Colomé, 2014). D'altra banda, sovint també es considera erròniament que l'alumnat amb situació de desescolarització o d'absentisme crònic durant l'escolaritat obligatòria s'inclou entre els alumnes abandonistes.

El perfil de l'alumne que presenta risc de fracàs escolar sol anar associat a un domini insuficient de les competències bàsiques, dificultats d'aprenentatge que li han suposat repetir durant l'escolarització obligatòria, a una autonomia personal poc desenvolupada, desmotivació, baixa autoestima i sovint també a problemes de conducta, absentisme crònic, etc.

L'indicador **abandonament prematur de l'educació i la formació -AEP-** recull el percentatge de la població d'entre 18 i 24 anys que ha assolit com a màxim l'educació secundària obligatòria (educació secundària primera etapa o anteriors nivells educatius¹), respecte al total de població del mateix grup d'edat que ha contestat l'enquesta de població activa de l'INE, que no ha rebut cap educació o formació en les quatre setmanes precedents.

Per obtenir la taxa d'abandonament prematur no es considera:

- La població que cursa formació no reglada. Tots aquells que amb estudis d'ESO o inferiors cursen estudis de formació per a l'ocupació des de la situació d'atur (formació ocupacional) o des d'un lloc de treball (formació continuada).
- La població immigrant que arriba amb 16 anys o més i no s'incorpora a la formació reglada es computa dins els que abandonen.

No obstant això, per interpretar correctament el fenomen de l'AEP, en aquest estudi, prestarem atenció a un doble col·lectiu:

- El dels qui estan fora i ja han deixat els estudis.
- El dels que estan dins el sistema educatiu amb risc potencial d'abandonament.

¹ Es considera que s'ha abandonat prematurament els estudis quan el nivell més alt d'educació assolit correspon al codis

2. L'abandonament en xifres: evolució i situació actual

Les darreres dades disponibles corresponen al 2017 i reflecteixen que les Illes Balears es troben entre les comunitats d'Espanya i d'Europa, amb pitjor situació respecte aquest indicador.

L'any 2017, el percentatge d'abandonament a Balears va ser del 26,5% mentre que en el conjunt de l'estat va ser del 18,3% i en la Unió Europea del 10,6%.

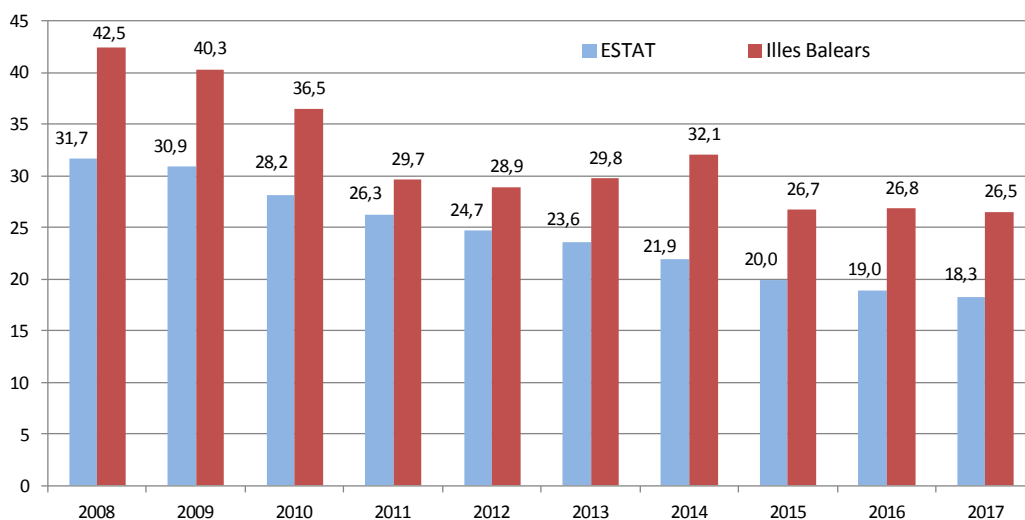
L'any 2008, l'abandonament a les Illes Balears se situava en el 42,5%, moment a partir del qual s'aprecia una tendència descendent fins a l'any 2017 (26,5%), amb una reducció del 43% (16 punts percentuals). Aquest darrer any s'obté el valor més baix de la sèrie històrica.

Taula 1: Evolució de l'abandonament escolar. 2008-2017

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
UE ²	14,7	14,2	13,9	13,4	12,7	11,9	11,2	11,0	10,7	10,6
ESTAT	31,7	30,9	28,2	26,3	24,7	23,6	21,9	20,0	19,0	18,3
Illes Balears	42,5	40,3	36,5	29,7	28,9	29,8	32,1	26,7	26,8	26,5

Font: MEC. Estadístiques de la educació. Formació, mercado laboral i abandono.

Gràfic 1: Evolució de l'abandonament escolar. Comparativa Estat-Balears. 2008-2017

Font: EPA

Com s'aprecia en la taula següent, l'any 2017 el percentatge de les Illes Balears, tot i haver-se reduït de forma important en la darrera dècada, figura entre els més alts, únicament superat per Melilla.

² Dades obtingudes l'enquesta europea de Població Activa (Labour Force Survey) – mitjanes anuals. Eurostat.

El percentatge és clarament més alt en els homes (32,4%) que en les dones (20,5%). Això succeeix gairebé a totes les comunitats autònomes.

Taula 2: Abandonament escolar per comunitat autònoma i sexe. Any 2017

	Ambdós sexes	Homes	Dones
ESTAT	18,3	21,8	14,5
Andalusia	23,5	28,7	18,0
Aragó	16,4	17,6	15,0
Astúries	14,8	18,9	10,8
Illes Balears	26,5	32,4	20,5
Canàries	17,5	19,9	15,3
Cantàbria	8,9	12,3	4,9
Castella i Lleó	16,7	21,8	11,4
Castella-La Manxa	22,1	27,5	16,3
Catalunya	17,0	19,6	14,4
C. Valenciana	20,3	24,9	15,4
Extremadura	19,2	26,7	11,5
Galícia	14,9	17,9	11,8
C. de Madrid	13,9	16,1	11,5
R. de Murcia	23,1	22,8	23,4
Navarra	11,3	14,1	8,3
País Basc	7,0	8,5	5,5
La Rioja	12,9	15,9	9,7
Ceuta	20,1	24,0	16,7
Melilla	27,5	22,6	32,6

Font: MEC. Estadísticas de la educación. Formación, mercado laboral i abandono.

L'anàlisi de les variables educatives que proporciona l'enquesta de població activa pel que fa al nivell de formació de la població ens permet contextualitzar les dades sobre l'AEP (18-24 anys) a la nostra comunitat.

Taula 3: Indicadors relacionats amb l'abandonament escolar. Any 2017

	Illes Balears	Estat
Població de 16-24 anys titulada almenys en ESO o en nivells similars	82,0	85,5
Població de 20-24 anys que ha completat almenys la 2a etapa d'ES	61,7	71,7
Població de 25-34 anys amb nivell d'Educació Superior	38,2	41,2

Com s'aprecia en els indicadors relacionats amb la formació de la població adulta, les Illes Balears es troben en situació de desavantatge respecte a la major part de les comunitats autònomes, i se situen per davall la mitjana estatal.

D'altra banda, per emmarcar les característiques de l'abandonament escolar prematur són especialment significatives les dades del mercat laboral que ens proporcionen les taxes d'ocupació i d'atur.

Taula 4: Indicadors relacionats amb el mercat laboral. Any 2017

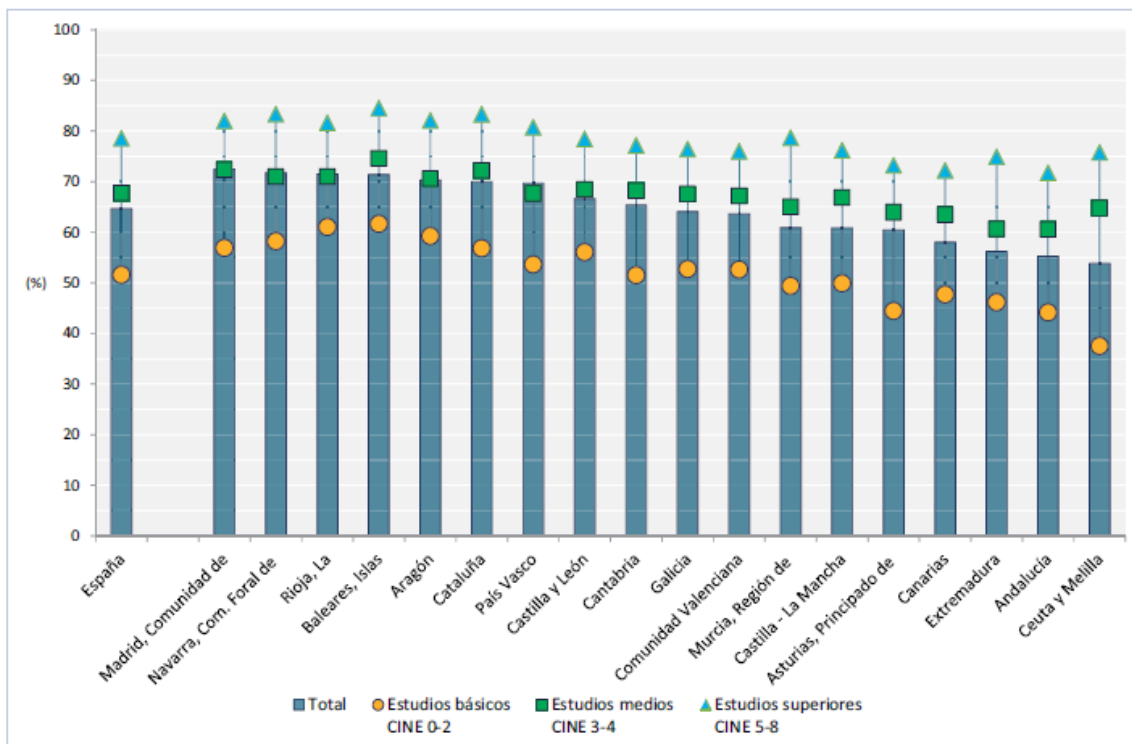
	Illes Balears	Estat
Població jove (15 a 29 anys) que ni estudia ni treballa amb formació inferior a 2 ^a etapa d'ES	26,1	24,8
Taxa d'ocupació de 20 a 24 anys (mitjanes anuals)	40,97	35,88
Taxa d'atur de 20 a 24 anys (mitjanes anuals)	27,18	35,22

Font: Elaboració pròpia amb dades de l' EPA proporcionades per l'INEbase.

Paral·lelament, com pot veure's a la taula anterior, malgrat els baixos nivells de formació a les Illes, aquesta circumstància no afecta la taxa d'ocupació ja que, a Balears en el tram d'edat de 20 a 24 anys, és superior a la del conjunt de l'estat (41% i 36% respectivament) i, alhora, la taxa d'atur és, després de Catalunya, la més baixa de l'Estat.

El gràfic següent, extret de l'*Informe 2017 sobre el estado del sistema educativo*, referit al curs 2015-2016, elaborat pel Consejo Escolar del Estado, per a la franja d'edat 25-64 anys, mostra també com a Balears les persones amb només estudis bàsics accedeixen al mercat laboral amb menor dificultat que les d'altres comunitats.

Gràfic 2: Taxa d'ocupació de la població de 25 a 64 anys a les CCAA segons el nivell de formació assolit. Any 2015

< <http://ntic.educacion.es/cee/informe2017/i17a418.pdf> >

Font: Consejo Escolar del Estado, elaborat a partir de dades de la EPA del INE

També, segons l'EPA, el percentatge de població jove (15 a 29 anys) que ni estudia ni treballa amb formació inferior a 2ª etapa d'educació secundària és major al del conjunt de l'estat.

Altres dades que ens aporten informació per interpretar l'AEP a les Illes fan referència a la pèrdua de matrícula per part d'alumnat repetidor en l'ensenyament obligatori a partir dels 16 anys i als percentatges d'alumnat que finalitza els estudis respecte dels que els iniciaren en cursos anteriors.

Com ja s'ha comentat abans, un dels motius fonamentals de l'AEP és resultat d'una trajectòria de desafecció i fracàs escolar, en molts casos resultat d'una trajectòria escolar en què s'han succeït repeticions de curs, absentisme i altres causes ja apuntades.

En el cas de les Illes Balears, si bé en els darrers anys hem millorat en tots els indicadors³, la situació continua essent preocupant.

En els documents d'avaluació 10 i 11 ja estudiarem l'efecte de la repetició a les Illes Balears la situació de Balears i la pèrdua d'alumnat que es produeix a partir de 3r d'ESO. La reducció en el nombre de repetidors a partir de 3r ESO pot explicar-se per la reducció en la matrícula com a conseqüència de l'acumulació de repeticions en cursos anteriors, la qual cosa deriva en molts casos en l'abandonament dels estudis. En el cas de l'alumnat que, després de 2n d'ESO, acumula més de dues repeticions, les dificultats d'aprenentatge – fracàs escolar – sumades al compliment dels 16 anys provoquen, per regla general, desànim i desinterès escolar i l'abandó dels estudis abans de finalitzar l'educació secundària obligatòria.

Taula 5: Evolució de la matrícula a l'ESO curs 2011-2012 a 2018 a 2019

Curs acadèmic	1r ESO	2n ESO	3r ESO	4t ESO	Diferències inicien 1rESO/ 4t ESO
2011-2012	11254	10769	9551	8257	
2012-2013	11468	10655	9637	8356	
2013-2014	11503	10799	9594	8533	
2014-2015	11582	11041	9944	8552	-24,0%
2015-2016	11649	11098	10208	8906	-22,3%
2016-2017	11548	11413	10266	9024	-21,6%
2017-2018	11738	11526	10449	9112	-21,3%
2018-2019 *	11952	11783	10841	9503	-18,4% *

Font: IAQSE (2018)

* Dades provisionals

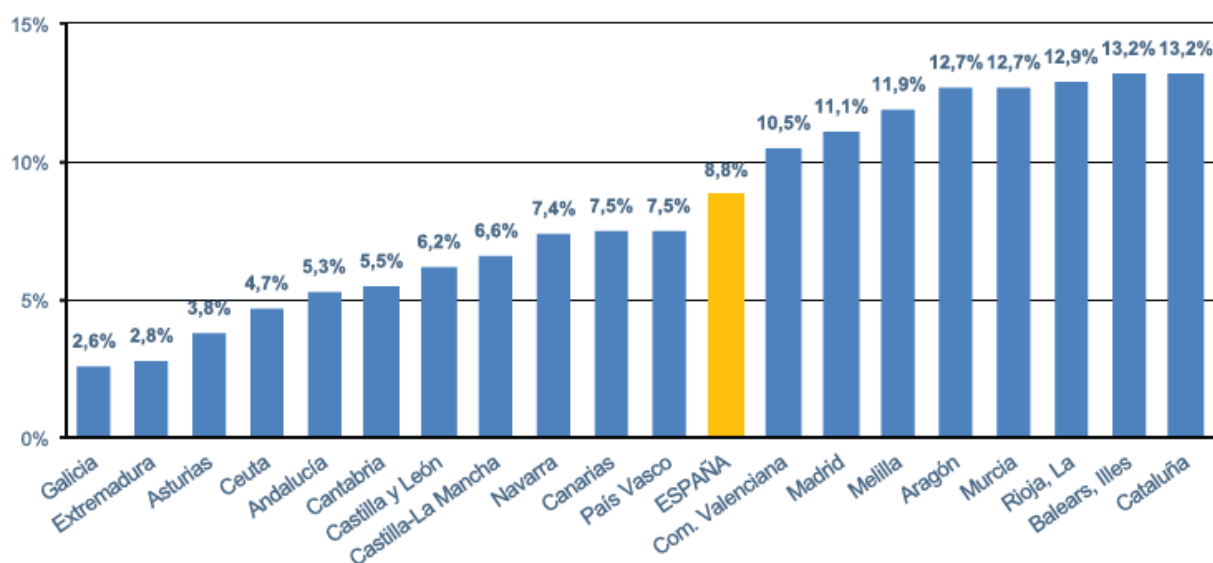
A la taula anterior es pot observar la pèrdua progressiva de matrícula escolar a mesura que s'avança dins l'etapa, situació que millora en els darrers anys. Una possible explicació seria que els alumnes que acumulen dues o més repeticions, a partir del 2n nivell, finalitzen el curs amb 16 anys i alguns, o bé ja no es matriculen el curs següent, o bé deixen d'assistir al centre. Molts d'aquests alumnes no acaben l'educació obligatòria. Es pot afirmar en conseqüència que la repetició escolar té un efecte causal sobre l'abandonament escolar dels alumnes. En nivells similars d'aprenentatge, els alumnes que repeteixen tenen una major probabilitat de deixar l'escola que aquells que no ho fan.

³ Vegeu les publicacions de l'IAQSE. Indicadors del sistema educatiu de les Illes Balears disponibles a <http://iaqse.caib.es/cat/publicacions/publicacions.html?documents=document#>

Així mateix, hem de tenir present que el percentatge d'estrangers a les Illes és del més alts de l'estat i l'efecte de les migracions a Balears repercuteix també sobre l'AEP, ja que la població estrangera d'aquest tram d'edat té com a prioritat accedir al mercat laboral sovint sense completar estudis postobligatoris. El percentatge estrangers 16-64 anys segons l'Institut Nacional d'Estadística a les Illes Balears va ser l'any 2017 del 19,1% mentre que al conjunt de l'estat va ser de l'11,7%.

Pel que fa a la població escolar, encapçalam, juntament amb Catalunya, la classificació referida a l'alumnat estranger sobre el total.

Gràfic 3: Percentatge estranger sobre el total de l'alumnat per comunitat autònoma. Ensenyaments de Règim General no universitari. Curs 2017-2018.

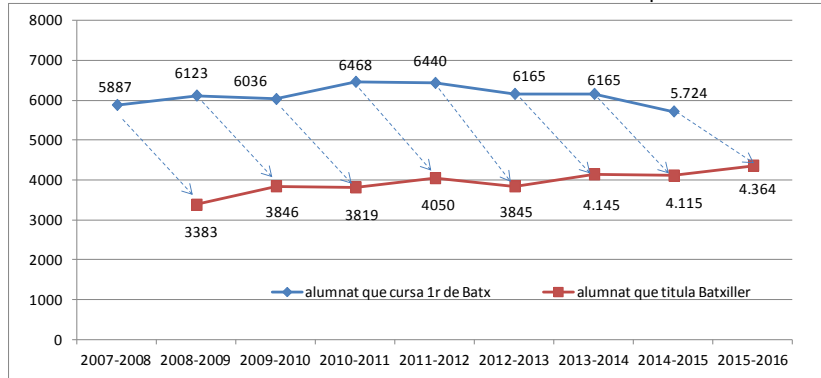
Font: MEC. Datos y cifras. Curso escolar 2018-2019

Una altra font de dades que ens permet esbrinar un factor desencadenant de l'AEP és el percentatge d'alumnes que finalitza estudis postobligatoris respecte del que els inicià en cursos anteriors.

En els gràfics següents es presenta el percentatge d'alumnat que en els darrers anys abandona potencialment a Batxillerat i a Formació Professional, el qual, tot i presentar una tendència decreixent, resulta preocupantment elevat.

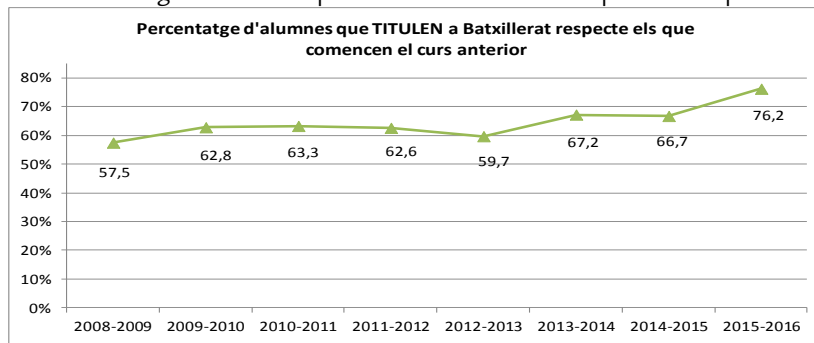
En el darrer any que disposam de dades, el percentatge dels que no finalitzen els estudis de batxillerat i de cicles formatius de grau mitjà respecte dels que els iniciaren en el seu moment va ser del 24% i del 42%, respectivament.

Gràfic4: Nombre d'alumnat matriculat a 1r de batx. i d'alumnat que titula el curs següent.

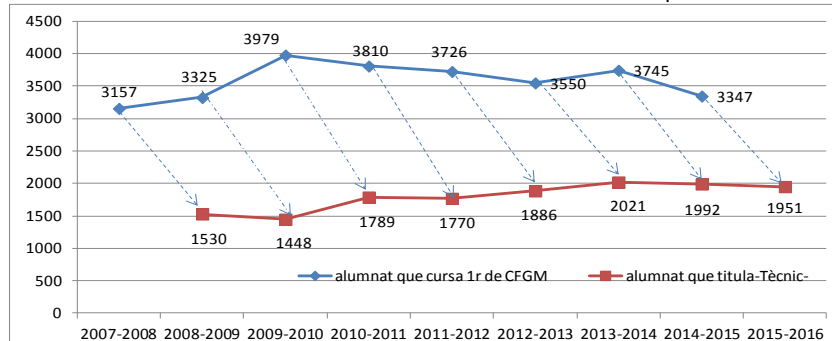
Font: IAQSE, elaborat amb dades del MEC. Estadísticas de la Educación. Estudios no universitarios. Resultados detallados.

Gràfic5: Percentatge d'alumnes que titulen a batxillerat respecte dels que l'iniciaren.

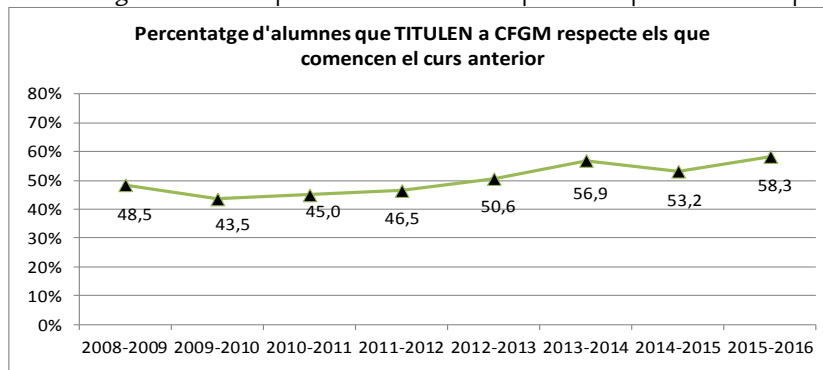
Font: IAQSE, elaborat amb dades del MEC. Estadísticas de la Educación.

Gràfic6: Nombre d'alumnat matriculat a 1r de CFGM i d'alumnat que titula el curs següent.

Font: IAQSE, elaborat amb dades del MEC. Estadísticas de la Educación. Estudios no universitarios. Resultados detallados.

Gràfic 7: Percentatge d'alumnes que titulen a CFGM respecte els que iniciaren aquests estudis

Font: IAQSE, elaborat amb dades del MEC. Estadísticas de la Educación.

D'altra banda, a les Illes Balears, el curs 2014-2015 hi havia 982 alumnes matriculats a formació professional bàsica, dels quals només 571 continuaren el curs 2015-2016 a 2n, i, d'aquests darrers, només 390 titularen. Això suposa aproximadament que un 60% dels alumnes abandona aquests estudis abans de titular.

Com s'infereix de les dades presentades, el front de batalla per reduir el risc potencial d'abandonament en el període 18-24 anys, que considera l'EPA per calcular l'AEP, es troba en la formació professional. Si s'aconsegueix promocionar i revalorar aquests estudis en la nostra comunitat, obtindrem valors més pròxims als que l'estratègia 2020 ha acordat per aquesta data.

3. Itineraris d'abandonament

La major part de l'alumnat "desertor" ha abandonat l'escolarització obligatòria en complir els 16 anys —moment a partir del qual no se'l pot obligar a romandre en el sistema educatiu— després d'haver repetit diverses vegades o, després de l'ESO, ha abandonat un cicle de formació professional bàsica (FPB), un cicle formatiu de grau mitjà o el batxillerat abans de finalitzar-los i, per tant, sense una titulació d'ensenyament secundari superior (nivell CINE3).

Quadre 1. Itineraris d'abandonament

Sense títol d'ESO

- ha abandonat en complir els 16 anys —moment a partir del qual no se'l pot obligar a romandre al sistema educatiu— després d'haver repetit diverses vegades.
- ha abandonat un cicle de FPB.

Amb títol d'ESO o amb proves d'accés a cicles formatius:

- ha abandonat un cicle formatiu de grau mitjà.
- ha abandonat el batxillerat.

4. Què porta a l'abandonament?: origen i factors que el provoquen

Trobam variables que presenten una correlació significativa amb el fracàs escolar i l'abandonament escolar prematur de tipus cognitiu, emocional, relacionals, conductuals i actitudinals, a més de diferències culturals per raó d'origen ètnic, familiar, repeticions, trajectòria escolar irregular, nivell socioeconòmic i cultural de la família, estudis del pare i la mare i expectatives amb relació al rendiment escolar dels fills, entorns d'elevada complexitat, entre d'altres.

En definitiva, es tracta de fenòmens de naturalesa multicausal. Entre les principals causes es consideren factors de tipus personal, socioculturals, familiars, de política educativa i de la pròpia escola.

Quadre 2: Factors que expliquen el fracàs i l'abandonament escolar

- **socioculturals:** contextos socials no favorables, necessitats bàsiques no garantides, pobresa...
- **personals:** dificultats d'aprenentatge, absentisme, problemes de conducta, autoestima baixa...
- **familiars:** nivell socioeconòmic i cultural, motivació, valors, expectatives, desestructuració familiar, control parental...
- **de política educativa:** currículum sobredimensionat i poc flexible, rigidesa de l'oferta, insuficiència de l'oferta d'FP, reformes i contrareformes, despesa per alumne, recursos i suports...
- **de l'escola:** lligats a l'organització del centre, metodologia didàctica utilitzada pel professorat, estructures de suport, seguiment de l'alumnat, clima del centre, gestió de la convivència i absentisme, tutoria i orientació dels alumnes ...
- **del mercat laboral:** ampla oferta d'ocupacions que no requereixen qualificació.

Com ja s'ha dit en un apartat anterior, un dels motius fonamentals de l'abandonament escolar d'hora és resultat d'una trajectòria de desafecció i fracàs escolar. La manca de vincle escolar és un predictor clau del rendiment escolar i, com a tal, pot repercutir en les decisions i opcions de continuïtat formativa dels joves. Tarabini et al. (2015) afirmen que té un efecte directe sobre l'abandonament escolar i, especialment rellevant, pel que respecta a la seva dimensió afectivoemocional.

En el marc del projecte TESE, Salvà et al. (2012), entrevistaren joves sense ocupació i amb baix nivell educatiu deu anys després d'analitzar l'educació obligatòria, els seus itineraris, l'impacte de la crisi i els seus escenaris de futur. Entre les conclusions, destaquen el fet que els itineraris d'educació i formació estan molt marcats per la biografia escolar durant l'educació obligatòria, les representacions socials sobre l'educació i la relació amb l'ocupació, la cultura de classe, la necessitat d'ingressos econòmics i la facilitat per trobar ocupació no qualificada per a joves.

Amer (2015), en una recopilació de diferents publicacions sobre aquesta temàtica, cita el Consell de la Unió Europea, que en la seva proposta de marc de polítiques generals per reduir l'abandonament escolar primerenc⁴, determina que les persones que abandonen de manera primerenca els estudis formen un grup heterogeni i que les motivacions individuals per fer-ho són molt diverses. Segons aquest òrgan de govern de la UE, l'origen familiar i les condicions socioeconòmiques en sentit ampli, com l'atracció del mercat laboral, són factors importants i el seu impacte està condicionat per l'estructura del sistema d'educació i formació, per les oportunitats d'aprenentatge disponibles i per l'entorn d'aprenentatge. La coordinació de les polítiques que s'adrecen, el benestar dels nins i els joves, la seguretat social, l'ocupació juvenil i les perspectives futures de carrera professional poden desenvolupar un paper important en la reducció de l'abandonament escolar primerenc.

⁴ Consell de la Unió Europea (2011). «Recomendación del Consejo de 28 de junio de 2011 relativa a las políticas para reducir el abandono escolar prematuro (2011/C 191/01)». Diari Oficial de la Unió Europea, 1 de juliol de 2011, C 191/1. Disponible a: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:191:0001:0006:ES:PDF>

Gran part dels estudis analitzats coincideixen que l'AEP no és només un fenomen escolar sinó que s'ha de considerar en un marc més ampli que englobaria, a més del sistema educatiu, el sistema productiu i la regulació de les relacions laborals, i que si volem reduir les taxes d'abandonament escolar, a més d'incorporar les mesures adients en el sistema educatiu, cal actuar sobre el mercat laboral.

Si observem el comportament del sistema productiu de les Illes Balears fins a l'esclat de la crisi es pot arribar a la conclusió que els alts nivells d'ocupació abans de la crisi en llocs de treball que requereixen una baixa qualificació explicarien en gran part els alts nivells d'abandonament.

En aquest sentit l'actual escenari de recuperació econòmica gràcies als sectors que tradicionalment utilitzen mà d'obra de baixa qualificació (construcció, hoteleria i serveis), donada la importància d'aspectes estructurals del nostre mercat de treball, posen en perill la tendència descendent en aquesta taxa experimentada en els darrers anys.

5. Què desencadena l'abandonament escolar prematur? Conseqüències sobre la societat.

Les conseqüències que es poden atribuir a l'abandonament escolar semblen prou importants perquè hagin de tenir un impacte social d'evidència notable. Més si tenim en compte que a les Illes Balears hi ha uns dels índexs d'abandonament prematur més alts de tota la UE. Hi ha estudis que han arribat a analitzar els costos que pot representar el fet que un ciutadà hagi abandonat el sistema prematurament i en certifiquen la importància.

És un fet contrastable que a mesura que augmenta el nivell d'estudis de la població adulta augmenten les taxes d'ocupació i que, per contra, disminueixen les taxes d'atur. Més encara, en períodes de crisi econòmica els col·lectius més afectats són sempre els menys formats, una part dels quals, davant aquesta situació, retorna al sistema educatiu per millorar la seva qualificació professional i d'aquesta manera facilitar la seva inserció laboral.

Associades a la desocupació, la precarietat laboral i la pobresa, apareixen problemàtiques socials com ara les que Aina Tabarini resumeix de la manera següent:

Tal como han puesto de manifiesto numerosos estudios recientes, el abandono escolar no solo dificulta la integración sociolaboral de aquellos que lo padecen, sino que a su vez disminuye el nivel de productividad y competitividad nacional, mengua los niveles de equidad y pone en riesgo los niveles de cohesión social (Tabarini, 2015)

6. És el sistema educatiu que engega o és el mercat laboral que atreu abans d'hora?

Un dels estudis clàssics sobre l'AEP a l'Estat és *Fracaso y Abandono escolar en España*, de Fernández Enguita, Mena i Riviere (2010). Els autors analitzen el procés que porta a l'alumne a abandonar, i la relació del fenomen amb el seu origen social, sexe, ètnia i entorn familiar. Conclouen que l'abandonament és un fenomen que no està fonamentat en dèficits a l'escola o a la família, sinó que, essencialment es genera com a conseqüència de l'atractiu del món laboral.

En definitiva, todo lleva a pensar que, si el abandono escolar no es mayor, es más por la presión exterior y la falta de opciones fuera de ella, que por el atractivo intrínseco de la escuela. [...] En el fondo, se puede contemplar la desescolarización como una forma de migración, de la escuela al trabajo, y como todas las migraciones tiene dos caras: push and pull, lo que expulsa del lugar de origen y lo que atrae al lugar de destino. Cuando el atractivo del destino aumenta, como sucede en las zonas de gran actividad turística, el movimiento se intensifica. Lo que hace de las Islas Baleares o la Comunidad Valenciana escenarios privilegiados del fracaso y el abandono no es, desde luego, la peor calidad de su escuela, sino las mejores o aparentemente mejores oportunidades fuera de ella. (Fernández Enguita, M.; Mena, L. i Rivière, J., 2010).

En la mateixa línia, Puig, M. (2015), argumenta que al marge de les circumstàncies individuals que expliquen per què són uns i no uns altres els alumnes que abandonen, la probabilitat que un alumne qualsevol ho faci depèn de la situació del mercat laboral que l'envolta. És a dir, el mercat laboral seria el factor determinant del nivell de l'abandonament escolar en una societat, i serien les circumstàncies individuals les que determinarien, dins d'aquell nivell, qui abandona i qui no.

Puig (2015), conclou que l'AEP no és només un fenomen escolar, sinó que s'ha de considerar en un marc més ampli que englobaria, a més del sistema educatiu, el sistema productiu i la regulació de les relacions laborals, i que aquests dos elements tindrien una incidència determinant. La taxa d'AEP és el reflex de la mena de societat en què es produeix, no de la mena d'escola que té aquesta societat. L'abandonament, per tant, seria un fenomen que no està fonamentat essencialment en dèficits a l'escola o a la família, sinó que es genera sobretot com a conseqüència de l'atractiu del món laboral.

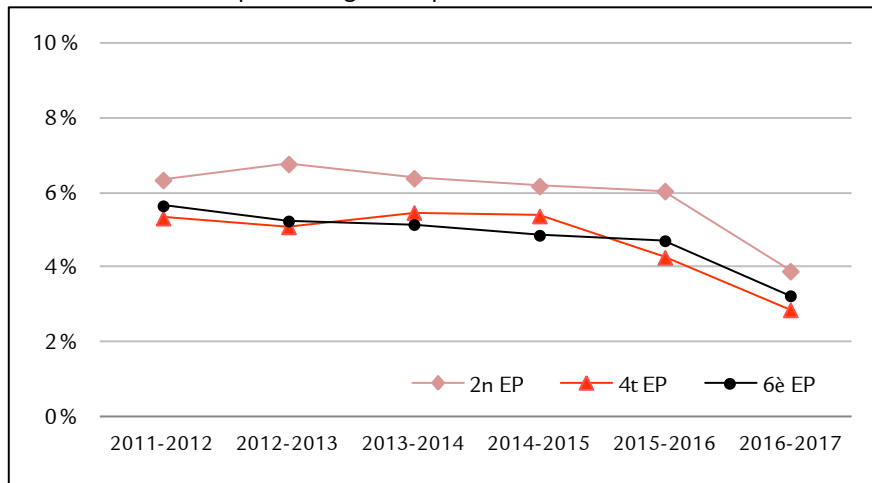
Sens dubte, un dels factors més determinants per reduir l'abandonament des del sector productiu pot ser exigir titulacions de formació professional per exercir determinades professions i, des de l'administració pública, és fonamental no incentivar les empreses que creen llocs que requereixen baixa qualificació.

7. Tot i així, què podem fer des de l'escola per reduir l'abandonament?

Si bé coincidim que l'AEP no és un fenomen exclusivament provocat pel sistema educatiu, no vol dir que aquest no tengui incidència i que, per tant, no es justifiquin els esforços d'una comunitat educativa per evitar un abandonament individual per part dels alumnes que per diferents raons (d'ètnia, entorn familiar, dificultats d'aprenentatge, poca adaptació al sistema educatiu, problemes de conducta, etc) se sentin inclinats a no continuar els estudis.

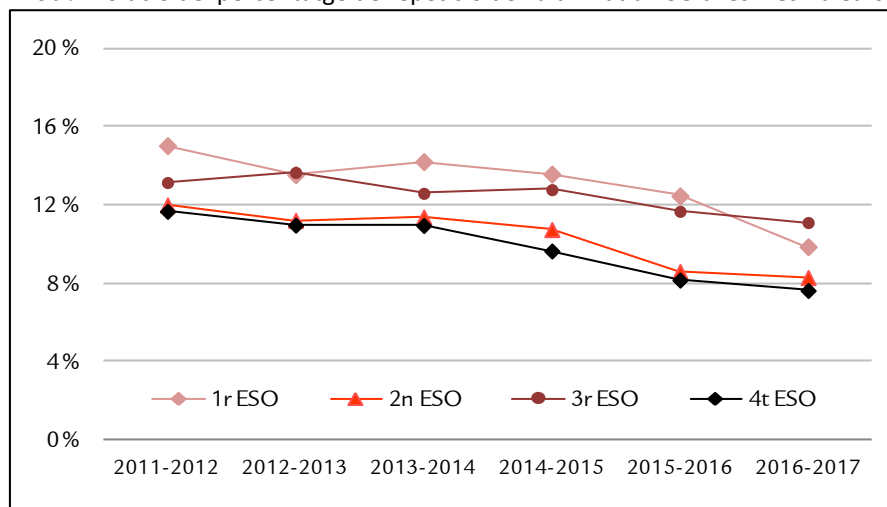
La important reducció en els percentatges de repetició en els darrers cursos escolars (vegeu gràfics 8 i 9), de ben segur que incideix sobre la disminució del risc potencial d'abandonar per a alumnat que acumula retard escolar i dificultats d'aprenentatge. Es molt probable que aquests joves, amb els suports adients, una adequada orientació i una oferta formativa suficient no "desertin" dels estudis sense completar una formació professional que possibilita una qualificació suficient per inserir-se amb garanties en el mercat laboral.

Gràfic 8. Evolució del percentatge de repetició de l'alumnat d'EP a les Illes Balears

Font: IAQSE (2018). Informe de Resultats. Curs 2016-2017

Gràfic 9. Evolució del percentatge de repetició de l'alumnat d'ESO a les Illes Balears

Font: IAQSE (2018). Informe de Resultats . Curs 2016-2017

Irene Psifidou (2017), del Centre Europeu per al Desenvolupament de la Formació Professional (CEDEFOP), parteix de l'experiència de joves que han abandonat els estudis prematurament i reflexiona sobre els límits de les definicions i les estadístiques oficials AEP, en tant que no permeten diferenciar entre diferents situacions i perfils d'abandonament. Per superar aquesta limitació elabora sis perfils d'abandonament i per a cada un d'ells presenta un seguit d'accions i polítiques per a fer-hi front de forma personalitzada.

Quadre 3: Perfils de risc d'abandonament i proposta de mesures a adoptar.

Perfils de risc	Definició	Mesures	Polítiques i actuacions
ABANDONISTA - ESCAPISTA	Absentista freqüent, desinteressat pels estudis	mesures preventives	<ul style="list-style-type: none"> - Assessorament, orientació i tutoria - Implicació dels pares: treballar expectatives i autoestima - Enfocament escolar integral- pla a nivell de centre - Responsabilitzar i capacitar professorat
INCORFOMISTA - OBJECTOR	Absentista freqüent, baix rendiment escolar, actitud negativa envers l'escola		
NO S'ADAPTA EN LES TRANSICIONS	No s'adapta als requisits i expectatives del nou programa	mesures d'intervenció	<ul style="list-style-type: none"> - Desenvolupar la formació pel treball; activitats pràctiques i vinculades al món laboral -Pla personalitzat de desenvolupament i aprenentatge - Activitats destinades a desenvolupar l'autoestima, la motivació i el compromís - Programa i acords educatius flexibles - Desenvolupar habilitats socials i de comunicació - Mesures de suport a estudiants amb dificultats
RESIGNAT	No s'adapta a la formació per manca de capacitat o habilitats requerides		
OBLIGAT	Decideix abandonar per motius econòmics o familiars	mesures de compensació	<ul style="list-style-type: none"> -Les 5 primeres mesures del perfil anterior a més de: - Formació per millorar les habilitats bàsiques -Oportunitats per a la transició /aprenentatge professional -FCT- i diversitat de camins formatius -Suport integral proporcionat per personal pluridisciplinari
MARGINAT - DISCRIMINAT	Acumula desavantatges i discriminació social		

Font: Adaptat d'Irene PSIFIDOU (2017) « An unresolved problem: how to tackle early leaving from VET? The role of local authorities.»

García et al. identifiquen també tres perfils de joves molt diferenciats segons motivacions de l'abandonament escolar:

Un primer perfil on la desvinculació i les dificultats escolars són els factors desencadenants de l'abandonament; un segon on predominen l'orientació cap al mercat de treball i un tercer d'aquells que manifesten l'interès per una formació alternativa. Segons aquests autors, aquests perfils i motivacions han de ser considerats en el desenvolupament i implementació de les polítiques d'educació, formació i orientació i acompanyament a la transició.

El primer perfil planteja interrogants sobre els ensenyaments de primera oportunitat (ensenyança primària i secundària obligatòria), els quals han d'aconseguir una resposta capaç d'atendre la diversitat de capacitats, interessos i motivacions, tot limitant la repetició escolar i facilitant suports inclusius adequats als alumnes que troben dificultats durant el tram obligatori.

El segon introdueix el debat sobre els límits de la comprensivitat i el paper de l'orientació en l'etapa 14-16 anys: diversificació curricular, formació professional bàsica, projectes preprofessionals, formació compartida amb l'administració local, empreses i entitats socioculturals de l'entorn, etc.

El tercer perfil, de joves atrets per formacions alternatives planteja interrogants respecte de les rigideses del sistema educatiu en el tram obligatori i el caràcter minvat de les vies de segona oportunitat.

Tenint en compte que un dels motius fonamentals de l'abandonament escolar prematur és resultat d'una trajectòria de desafecció i fracàs escolar i que el retorn a la formació després de l'abandonament sense acreditació de l'ensenyament obligatori és molt limitat, resulta fonamental garantir la primera oportunitat d'aquests joves, mitjançant polítiques preventives i de millora de l'èxit en l'ensenyament primari i secundari.

Fixant la mirada en les polítiques d'educació i formació haurien, doncs, d'orientar en dues direccions complementàries: polítiques dirigides a la millora de l'èxit, de primera oportunitat, i polítiques orientades a facilitar el retorn a la formació més enllà de l'ensenyament obligatori, és a dir, polítiques de segona oportunitat, fonamentalment relacionades amb les diferents vies de FP i de formació acadèmica.

Pel que fa a la "primera oportunitat", les polítiques actuals giren al voltant de la prevenció, el reforç escolar com a mesura de compensació (com ara el programa PROA), al voltant de programes que es basen en una certa diversificació curricular (com ara els antics programes de diversificació curricular o els actuals programes de millora de l'aprenentatge i el rendiment), els quals desemboquin, com a mínim, a la formació professional de base (FPB). Pel que fa a les mesures de "segona oportunitat" a fi d'augmentar les taxes d'escolaritat en l'ensenyament secundari superior, es pot recórrer a polítiques coordinades a un triple nivell: des dels instituts de secundària, des d'institucions locals de transició escola-treball i des de la implicació activa dels agents econòmics del territori.

L'FP és la gran alternativa de l'abandonament escolar. Per això entenem que s'ha d'aconseguir que els ensenyaments d'FPB compleixin el seu objectiu fonamental, que és aconseguir que l'alumnat que és desviat des d'algun curs de l'ESO romangui al sistema educatiu per després continuar una fp de grau mitjà.

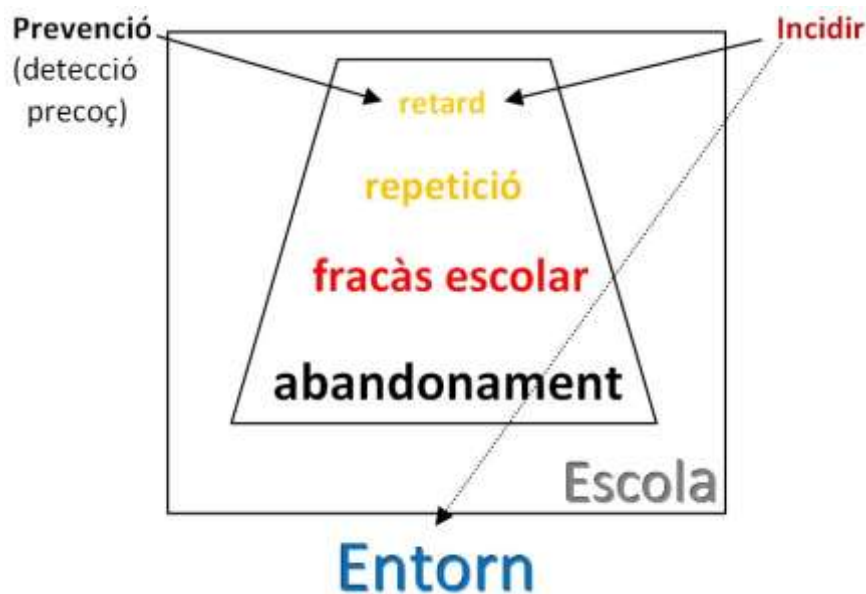
Un front interessant per abordar el problema és l'encetat pel projecte R+D "Itineraris d'èxit i abandonament en la formació professional de nivell 1 i 2" (REF. EDU2013-42854-R), finançat pel Ministeri d'Economia, Indústria i Competitivitat, l'Agència Estatal d'Investigació (AEI) i el Fons Europeu de Desenvolupament Regional (FEDER), la investigadora principal del qual és Francesca Salvà Mut del grup de recerca "Educació i Ciutadania" de la Universitat de les illes Balears (UIB).

El desenvolupament d'una formació professional (FP) del sistema educatiu de nivell 1 i 2 de qualificació que promogui la continuació dels estudis de la població que no ha obtingut el títol de GESO (en el cas de l'FP de nivell 1, que es correspon amb els mòduls professionals específics dels programes de qualificació professional inicial - PQPI) i també de la que ha obtingut aquesta titulació (en l'FP de nivell 2, corresponent als cicles formatius de grau mitjà - CFGM) és considerat estratègic per a la disminució de l'Abandonament Escolar Primerenc (AEP) i l'augment de la població amb nivells mitjans d'educació. Tot i aquesta importància, són escassos els estudis sobre itineraris d'èxit i abandonament en l'FP, sobretot si es compara amb els centrats en altres nivells educatius, el que fa més peremptòria la necessitat de generar nous coneixements que facilitin la posada en marxa d'estratègies i polítiques reeixies en aquest camp.

El projecte se centra en els itineraris d'èxit i d'abandonament de l'FP del sistema educatiu espanyol, concretament de l'alumnat que cursa els mòduls professionals específics dels programes de qualificació professional inicial i els cicles formatius de grau mitjà. Els objectius generals plantejats són dos: (1) obtenir nous coneixements sobre el fenomen de l'abandonament escolar a la FP del sistema educatiu de nivell 1 i 2 de qualificació a Espanya; (2) elaborar propostes d'actuació dirigides a la prevenció, intervenció i cura d'aquest fenomen.

Els resultats del projecte permetran aportar evidències de base científica, estratègies i instruments que contribueixin a la millora del coneixement existent sobre l'FP del sistema educatiu espanyol de nivell 1 i 2 de qualificació i, més concretament, a pal·liar i corregir el greu problema l'abandonament en aquests nivells educatius.

En el pròxim document d'avaluació "L'abandonament educatiu prematur i la formació professional de grau mitjà" us presentarem alguns aspectes significatius de l'estat actual d'una tesi "Abandonament Educatiu Prematur i Formació Professional de Grau Mitjà" que forma part de les activitats del projecte que realitza Antoni Cerdà i Navarro.

Referències

- Amer, J.A. (2013). “L’abandonament escolar a les Illes Balears. Perspectiva de deu anys i estat de la qüestió” . March, M. (ed.) *Anuari de l’Educació de les Illes Balears*. 2013. Palma: Universitat de les Illes Balears – Colònia Caixa Pollença. Recuperat de: http://dpde.uib.cat/digitalAssets/255/255171_anuari2013.pdf
- Colomé i Montserrat, F. (2014). Panoràmica sobre l’abandonament escolar prematur a Catalunya A L’abandonament escolar prematur. Monogràfic de Forum: *Revista d’organització i gestió organitzativa* (set-des 2014): Barcelona: Graó (P. 4-9) . Recuperat de: http://ntic.educacion.es/cee/informe2017/i17cee_informe.pdf
- Consejo Escolar del Estado (2017). Informe 2017 sobre el estado del sistema educativo. Curso 2015-2016. Madrid: Secretaría General Técnica. Centro de Publicaciones. MECD.
- Fernández Enguita, M.; Mena, L. i Rivière, J. (2010). *Fracaso y abandono escolar en España*. Colección de *Estudios Sociales*, núm. 29, Fundació La Caixa. Recuperat de: <http://smartgroups.es/iesestuaría/wp-content/uploads/2015/06/Fracaso-Escuela-ObraSocialLaCaixa.pdf>
- García, M., Casal, J., Merino, R. i Sánchez, A. (2013). Itinerarios de abandono escolar y transiciones tras la enseñanza secundaria obligatoria. Madrid. *Revista de Educación*, 361. Mayo-agosto 2013. Recuperat de: http://www.revistaeducacion.mec.es/doi/361_135.pdf
- IAQSE (2018). “La repetició escolar a l’Educació Secundària Obligatòria: causes i efectes. *Documents d’Avaluació*, num 11. Conselleria d’Educació i Universitat. Palma. Recuperat de: http://iaqse.caib.es/documentos/documentos/document_11.pdf
- Psifidou, I. (2017). “An unresolved problem: how to tackle early leaving from VET? The role of local authorities.” A A. Tarabini –coord-. *Un problema no resol: com abordar l’abandonament escolar prematur?*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill. Recuperat de: <https://www.fbofill.cat/publicacions/un-problema-no-resolt-com-abordar-labandonament-escolar-prematur>
- Puig, M (2015). “Abandonament escolar prematur: més pull que push” a Josep M. Vilalta, dir., *Reptes de l’educació a Catalunya*. Anuari 2015, pàgines 325-372]. Recuperat de: <https://www.fbofill.cat/sites/default/files/Abandonamentescolarprematur-ANUARI%202015%20cap.%207.pdf>
- Salvà, F. et al.(2012). “Jóvenes sin empleo y con bajo nivel educativo diez años después de finalizar la educación obligatoria: itinerarios, impacto de la crisis y escenarios de futuro”. Pòster presentat al congrés Transiciones, Palma.
- Tarabini, A. et al. (2015). *¿Continuidad o abandono escolar?: el efecto de los centros educativos en las decisiones de continuidad formativa de los jóvenes* . Centro Reina Sofía sobre Adolescencia y Juventud . Recuperat de https://ddd.uab.cat/pub/lilibres/2015/180658/conabaesc_a2015.pdf